

INTERNATIONAAL EN EUROPEES STRAFRECHT EN MENSENRECHTEN / INTERNATIONAL AND EUROPEAN CRIMINAL LAW

Wat met (de rechten van) de kinderen? De relevantie van de gezinssituatie bij de bestraffing van volwassenen

HELEEN LAUWEREYS^a

^a Doctoraatsonderzoeker, Institute for International Research on Criminal Policy (IRCP), Universiteit Gent (Corresp.: Heleen.Lauwereys@ugent.be)

In augustus 2017 velde het Tsjechische Grondwettelijk Hof een opmerkelijk arrest over een verkeerszaak (Grondwettelijk Hof, Brno, TZ 90/2017, 7 augustus 2017).

Op 27 maart 2016 verloor een vader, met een te hoog alcoholpercentage in zijn bloed, de controle over het stuur van zijn wagen. In het verkeersongeval lieten zijn echtgenote en oudste zoon het leven. Zijn jongste zoon overleefde het ongeluk. De vader werd in eerste aanleg veroordeeld voor dronken rijden en nalatigheid, en kreeg zowel twee jaar huisarrest als zeven jaar rijverbod opgelegd. De Districtsrechtbank van Opava gaf aan dat in gelijkaardige zaken gewoonlijk een onvoorwaardelijke gevangenisstraf opgelegd wordt. De rechtbank verantwoordde de relatief lage straf door te verwijzen naar de getuigenverklaringen en een rapport van de lokale jeugdbeschermingsinstantie, waaruit bleek dat de negatieve en traumatiserende impact van de feiten op de jongste zoon enkel versterkt zou worden door scheiding van vader en zoon ten gevolge van een gevangenisstraf. Het Openbaar Ministerie tekende echter beroep aan tegen deze straf. De Regionale Rechtbank van Ostrava oordeelde in hoger beroep dat de feiten van zodanige ernst waren, dat een onvoorwaardelijke gevangenisstraf vereist was. Bij deze beslissing besteedde de rechtbank in hoger beroep geen aandacht aan de potentiële gevolgen van deze gevangenisstraf voor de jongste zoon van de veroordeelde vader. Het Hof van Cassatie bevestigde dat de proportionaliteit van de sanctie met de ernst van de feiten het bepalende uitgangspunt vormt in het Tsjechische strafrecht, dat enkel in tweede instantie gecorrigeerd kan worden door andere factoren. Het Hof van Cassatie oordeelde dat de Districtsrechtbank, door rekening te houden met de zoon van de beklaagde, teveel belang had gehecht aan de individualisering van de straf, en het proportionaliteitsbeginsel bijgevolg geschonden was.

Het Grondwettelijk Hof verbrak de arresten van de Regionale Rechtbank van Ostrava en het Hof van Cassatie, en baseerde zich in deze beoordeling onder andere op artikel 3, §1 van het Internationaal Kinderrechtenverdrag (IVRK), dat stelt dat “[b]ij alle maatregelen betreffende kinderen, ongeacht of deze worden genomen door openbare of particuliere instellingen voor maatschappelijk welzijn of door rechterlijke instanties, bestuurlijke autoriteiten of wetgevende lichamen, [...] de belangen van het kind de eerste overweging [vormen]”. Op grond van dit arrest moeten de Tsjechische strafrechtbanken de belangen van het kind van de beklaagde persoon in overweging nemen bij het bepalen van de straf en de strafmaat. Uit de motivering van het vonnis moet bovendien blijken dat deze afweging heeft plaatsgevonden, en om welke redenen en in welke mate de belangen van de kinderen wel of niet een impact hebben op de opgelegde straf.

Er is amper betrouwbaar onderzoek verricht naar de gevolgen van strafrechtelijke sancties voor de betrokken kinderen. Internationaal onderzoek heeft wel aangetoond dat ouderlijke detentie een grote impact kan hebben op het dagelijkse leven en het fysieke, mentale en emotionele welzijn van de betrokken kinderen. Hoewel daarbij terecht opgemerkt wordt dat kinderen van gedetineerde ouders geen homogene groep zijn, en ze zich vaak al in een

sociaal achtergestelde context bevinden vóór de ouderlijke detentie, wordt algemeen aangenomen dat kinderen van gedetineerde ouders geconfronteerd worden met sociale uitsluiting, stigmatisering en schaamtegevoelens, financiële onzekerheid, ontwikkelings- en leerproblemen, een verhoogde kans op antisociaal gedrag en om later zelf in de gevangenis te belanden. Meer onderzoek naar de impact van sancties, en de contextuele en kindgerelateerde factoren die maken dat een strafrechtelijke sanctie de belangen van het kind meer of minder realiseert, is nodig.

Het ziet er evenwel naar uit dat er verandering op til is. Het voorbije decennium is verhoogde interesse vast te stellen op internationaal, regionaal en nationaal niveau. Met het voornoemde arrest sluit Tsjechië zich aan bij de groeiende groep staten waar de belangen van het kind in het gemene strafrecht worden betrokken wanneer ouders verdacht, beklaagd of veroordeeld zijn van of voor strafrechtelijke feiten. Zo vormen de belangen van het kind een systematische overweging binnen de straftoemingsprincipes van de Zuid-Afrikaanse rechtbanken wanneer blijkt dat de beklaagde de primaire verzorger is van een kind, en kan er een *guardian at litem* aangesteld worden om de belangen van het kind te verdedigen. In Engeland & Wales is de familiesituatie van de beklaagde opgenomen als verzachtende omstandigheid in de straftoemingsrichtlijnen, en dient een proportionaliteitstoets gevoerd te worden tussen de inbreuk op het recht op familieleven van de kinderen ten gevolge van de strafrechtelijke sanctie en de nagestreefde strafdoelen. In enkele staten van de VS wordt gewerkt met *child impact statements*, die de strafrechter inlichten over de potentiële impact van de strafrechtelijke detentie op de betrokken kinderen. In Italië, ten slotte, werd een *Memorandum of Understanding* aangenomen, waarin alle strafrechtsactoren zich ertoe verbinden om de belangen van het kind in overweging te nemen bij de beslissingen die zij nemen met een mogelijke impact op de betrokken kinderen. Hoewel de wenselijkheid en effectiviteit van deze procedures ter discussie (kunnen) staan, duiden ze wel op een groeiende internationale consensus terzake.

In België bepaalt de strafwet niet expliciet dat de belangen van het kind in overweging genomen moeten worden bij strafrechtelijke beslissingen ten aanzien van ouders. België heeft nochtans het IVRK geratificeerd, en heeft bovendien het beginsel van de belangen van het kind opgenomen in Artikel 22bis, 4^e lid van de Grondwet. De hoogste rechtscolleges van België lijken voorlopig nog verdeeld te zijn over de vraag of Artikel 3, §1 IVRK directe werking heeft binnen de Belgische rechtsorde, en of Artikel 22bis, 4^e lid Gw. opgeworpen kan worden zolang er geen uitvoerende wetten zijn aangenomen (HERBOTS & PUT, 2010; VANDENHOLE, 2014). Het is bijgevolg onzeker of de strafrechter ertoe gehouden kan worden om rekening te houden met de belangen van het kind in strafrechtelijke beslissingen ten aanzien van ouders. Belgische rechters beschikken over een ruime discretionaire bevoegdheid bij het bepalen van de strafrechtelijke sanctie. Op basis van exploratief onderzoek werd duidelijk dat Belgische strafrechters sterk van mening verschillen wanneer het gaat over de impact van de strafrechtelijke sanctie op de familie van de beklaagde. Waar sommige rechters aangeven dat veelplegers hun familie regelmatig als ongeoorloofd excuus gebruiken om een lichtere straf te verkrijgen, houden andere rechters wel rekening met de familie van de beklaagde. Zo ook de Politierechter van Veurne, die in het voorjaar van 2017 nog aangaf rekening te houden met de financiële implicaties van een geldboete voor de kinderen van de veroordeelde man die dronken achter het stuur zat en zo een verkeersongeval veroorzaakte. Dit gebrek aan een systematische overweging van de belangen van de kinderen van personen betrokken in het strafrecht staat in sterk contrast met het aantal kinderen dat zich in deze situatie bevindt. In België worden geen officiële cijfers bijgehouden over de gezinssituatie van gedetineerde personen. De helft van de mannelijke gedetineerden, en tot 80% van de vrouwelijke gedetineerden zou een of meerdere minderjarige kinderen hebben. Volgens schattingen zouden iedere dag tussen de 12.000 en 15.000 kinderen een ouder in de gevan-

genis hebben. Gezien het grote aantal korte vrijheidsstraffen, ligt het totale aantal kinderen met een ouder in detentie per jaar nog veel hoger. Hoeveel kinderen een ouder hebben die een andere strafrechtelijke sanctie opgelegd krijgt, is niet geweten.

Gelet op de buitenlandse ontwikkelingen en de verschillende internationale en regionale *soft law* documenten die aangeven dat het beginsel van de belangen van het kind dient overwogen te worden in het gemene strafrecht, kan gesteld worden dat België momenteel zijn internationale verplichtingen niet naleeft. De hervorming van het strafwetboek biedt dan ook de uitgelezen kans om het beginsel van de belangen van het kind een plaats te geven in het strafrecht. In het voorstel tot hervorming van het strafwetboek werd het strafrechtelijk sanctierecht grondig onder handen genomen. Niet enkel zouden strafrechters strafdoelen dienen na te streven die in het strafwetboek zouden worden opgelijst, ook zouden ze de impact van de straf op derden in overweging moeten nemen. Hierbij wordt gedacht aan de familie van de veroordeelde, de slachtoffers en de samenleving in haar geheel. Om de individualisering van de straf blijvend te realiseren, blijft de discretionaire bevoegdheid van de strafrechter wel behouden (Memorie van Toelichting bij het Voorstel tot Hervorming van het Strafwetboek, 2017).

Het erkennen van de impact van een strafrechtelijke sanctie op de omgeving van de betrokken persoon is al een eerste stap in de goede richting om artikel 3, §1 IVRK te realiseren in het gemene strafrecht. De (veelal gebrekkige) implementatie van de initiatieven die in het buitenland reeds werden ingevoerd, leert ons alvast dat dit niet voldoende is. Ten eerste blijkt er onvoldoende draagvlak te bestaan onder strafrechtsactoren en bij de publieke opinie: rekening houden met de belangen van het kind zou zo onder meer leiden tot discriminatie, en het ondermijnen van de beoogde strafdoelen. De wijze waarop het beginsel van de belangen van het kind in procedures wordt vormgegeven speelt hierbij een grote rol. Zo kan alvast de vraag worden gesteld of het overwegen van de belangen van het kind als verzachtende omstandigheid wel wenselijk is gezien het karakter en de doelstellingen van het concept van de verzachtende omstandigheden. Om een consistente en weloverwogen praktijk tot stand te brengen, is het bovendien nodig om de rol van het beginsel van de belangen van het kind voldoende precies te formuleren, en verschillende procedures aan te wenden om een maximale toepassing te garanderen. Ten tweede blijkt uit de praktijk dat strafrechters vaak niet op de hoogte zijn van de familiesituatie van de beklaagde. Hiervoor is het noodzakelijk om na te denken over de rol die kan worden toebedeeld aan parketmagistraten, strafrechtsadvocaten en justitieassistenten. Zij zouden een brug kunnen vormen om de relevante informatie bij de strafrechter terecht te laten komen. Ten derde blijken strafrechters veelal onvoldoende op de hoogte te zijn van de problematische impact van strafrechtelijke beslissingen op de betrokken kinderen, én van de verplichting om rekening te houden met de belangen van de kinderen. Training en bewustmaking van de betrokken strafrechtsactoren is dan ook vereist. Ten slotte mag de impact van strafrechtelijke beslissingen ten aanzien van ouders op de kinderen niet gelimiteerd worden tot de straftoematingsbeslissing, maar dient ook nagedacht worden over de manier waarop het beginsel van de belangen van het kind in andere fases van de strafprocedure (zoals de vervolging en de strafuitvoering) toegepast kan worden. Deze internationale ontwikkelingen geven alvast aan dat de tijd rijp is om ook in België hierover een ruim maatschappelijk en parlementair debat te starten.

REFERENTIES

Literatuur

HERBOTS, K. & PUT, J. (2010). De grondwettelijke verankering van kinderrechten, *TJK*, 9-19.

ROZIE, J. & VANDERMEERSCH, D. M.M.V. DE HERDT, J., DEBAUCHE, M. & TAEYMANS, M. (2017). *Commissie voor de Hervorming van het Strafrecht. Voorstel van voorontwerp van Boek I Van het Strafwetboek*. Brugge: Die Keure.

VANDENHOLE, W. (2014). Het belang van het kind en de eigenheid van het asielrecht (Noot onder RvS 29 mei 2013, nr. 223.630), *T.Vreemd.*, 3, 322-327.

Rechtspraak

Grondwettelijk Hof, Brno, TZ 90/2017, 7 augustus 2017.